

ჩხეიძე 1989: ჩხეიძე ო. *გამოცხადებაი = Apokalypsis..* თბილისი: გამომცემლობა „მერანი“, 1989.

წიფურია 2016: წიფურია ბ. „გამოცხადებაი: 9 მარტის ტრავმა და სტალინური ნარატივის დასასრული საქართველოში“. წიგნში *ქართული ტექსტი საბჭოთა (პოსტსაბჭოთა) პოსტმოდერნულ კონტექსტში*. თბილისი: ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2016.

Zoia Tskhadaia

Georgia, Tbilisi

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

Two Shores, Two Truths
(on Georgia’s tragic events of the 1990s in Georgian and Abkhazian
literary narrative)

Political events of the 1990s remain relevant to this day. They are reflected in the short-stories by Georgian writer Zviad Kvaratskhelia and in the novel „The Shore of the Night“ by Abkhazian writer Daur Nachkebia.

Zviad Kvaratskhelia’s stories represent an artistic interpretation of historical chronicles with real pictures: the capital of Georgia divided into two camps, animosity between citizens provoked by the „elder brother of the same faith“.

The issue of the Abkhazian war in Daur Nachkebia’s novel spill from the mouth of a lyrical hero the bearer of national consciousness and worldview.

It is clearly seen that the literature, despite the extreme situation, still manages to cover the events objectively and at the same time, the readers have an opportunity to see future coordination.

Key words: Daur Nachkebia, Zviad Kvaratskhelia, historical chronicles, protest.

ზოია ცხადაია

საქართველო, თბილისი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

ორი ნაპირი, ორი სიმართლე (90-იანი წლების საქართველოს ტრაგიკული მოვლენების შესახებ ქართული და აფხაზური ლიტერატურის ნარატივში)

1990-იანი წლების ისტორიულ-პოლიტიკური მოვლენები აქტუალურია უახლოეს ქართულ ლიტერატურაში. სახელმწიფო გადატრიალება – სამოქალაქო ომად შერაცხული, სამეგრელოს დარბევა და აფხაზეთის ტრაგედია – ქართველთა და აფხაზთა სამკვდრო-სასიცოცხლო დაპირისპირება... ამ მოვლენებზე ბევრი დაიწერა. ამჯერად შევჩერდებით ქართველი მწერლის, ზვიად კვარაცხელიას, მოთხრობების კრებულზე „ყიფლიბანდი“ (2012) და აფხაზი მწერლის, დაურ ნაჭყებიას რომანზე „დამის ნაპირი“ (დაწერილია აფხაზურ ენაზე, რუსულიდან ქართულად თარგმნა გურამ ოდიშარიამ, წიგნი გამოიცა 2010 წელს).

ზვიად კვარაცხელიას მოთხრობები ისტორიული ქრონიკების მხატვრული ინტერპრეტაციაა რეალური სურათებით, არაფერი ხელოვნური, გამოგონილი, ჰიპერბოლიზებული... ესაა ორ ბანაკად გაყოფილი დედაქალაქი თავისი ინტელექტუალებით თუ ინტელიგენციით, „ერთმორწმუნე ძმისგან ერთმანეთს გადამტერებული“ მოქალაქეები, საპროტესტო მიტინგები „დიქტატატურის“ დასამხობად, სამეგრელოს ეგზეკუცია და „თავისუფლების ჯვაროსნების“ მიღწეული მიზანი – ტყე-უღრანში მიტოვებული ბელადის გაურკვეველი აღსასრული... მრავალი დამაფიქრებელი ფაქტი მხატვრული მასალისთვის შესაფერი ირონიითაა გადმოცემული მწერლის მიერ. იგი არ განსჯის მოვლენებს, ამას მკითხველს ანდობს. აქ მხატვრულ შტრიხებად და სურათებადქცეული ფაქტები მეტყველებენ, ირონიულ შტრიხებში თუ მიხვდებით ავტორის დამოკიდებლებას ამა თუ იმ მოვლენისადმი.

კრებულის პირველი მოთხრობა „ყიფლიბანდი“ პოლიტიკურად ჯაგარაშლილი დედაქალაქის ცოცხალი სურათია. ორად დაყოფილი ქალაქის ორი სხვადასხვა შეხედულების ინტელიგენტი: გურამი და ნატა. ქალაქში უკვე ფეხით დადიან, ტრანსპორტი არ ჩანს.

გურამი ნიშნისმოგებით უთანაგრძნობს ქალს უტრანსპორტობის გამო, ადრე უნდა გეფიქრათ, გენაცვალეო და, მოპოვებული თავისუფლებისადმი ირონიულად განწყობილი, დაამატებს: „რა თავში ვიხლით ამ ჰაიპარად მორთმეულ დამოუკიდებლობასო“ (იყო კი ჰაიპარად მორთმეული ეს თავისუფლება?!)... „ულუკმაპუროდ, უიმედოდ დარჩენილები დავერიეთ ერთმანეთს“, – იმართლებს თავს თუ ამართლებს შექმნილ მოვლენებს. იგი სარგებლობს შემთხვევით და იწყებს მჭევრმეტყველებას – ქართველების მოპოვებულ ნაადრევ თავისუფლებას ჩვილის ყიფლიბანდს ადრის, რომელსაც განსაკუთრებული სიფრთხილე სჭირდება, სანამ გამაგრდება. თეორიულად სწორია მისი ნათქვამი, მაგრამ პრაქტიკულად ვის უნდა დაბრალდეს „ყიფლიბანდის“ ხელყოფა, დაზიანება ანუ მოპოვებული თავისუფლების დაღუპვა... პასუხიც აქვს: „რაც ახლა დაგვემართა, ჩვენი ბედოვლათობით დაგვემართა: მიულწიველს წავეპოტინეთ და ამ წვერგლეჯაში ბევრი მოვიმდურეთ“... „ბევრში“ „ერთმორწმუნე ძმას“ გულისხმობს, რომელმაც, მასთან მოპაექრე ნატას აზრით, „ერთმანეთს გადაგვამტერა და ის თავმოყვარეობაც აღარ შეგვარჩინა, რითაც თავს ვიწონებით ყოველთვის“. მათ დიალოგში სიმართლე ნატას მხარესაა, რომელიც იტყვის: „სადაც არ იბადებიან, იქ არც სიცოცხლე ფასობს და, ზოლოს და ზოლოს, ყიფლიბანდის შიშით, ბავშვი ვის არ გაუჩენია“. გურამი (მეცნიერი) თავისას არ იშლის, ახლა ისაა ძლიერი და გამარჯვებული, ამიტომაც საფინანსო სიტყვაც მას მიაკუთვნა ავტორმა (ასეთი იყო რეალობა): „ხვალე წავალ საპროტესტო მიტინგზე, ხვალიდან ხელს მოვაწერ ყველა მოწოდებას და პროკლამაციას, სადაც დიქტატურა იქნება დაგმობილი“. დიქტატურის დაგმობის სახელით კი ქვეყანა იქცეოდა და თავი ყველას მართალი ეგონა.

ამ მეცნიერის მსგავსი გულანთებული და თავგამოდებული ინტელიგენტები მრავლად იყვნენ. იყვნენ ნეიტრალურებიც, შორიდან მაყურებლები იმ იმედით, რომ გასაკეთებელს სხვები გააკეთებდნენ („დიდი ყურულთაი“). მოთხრობის პერსონაჟი, დოცენტი და გაქეჟილი რეპეტიტორი ირინა, სწორედ ამ ნეიტრალურებს მიეკუთვნება. თავის კაბინეტში მდუმარედ სიგარეტს აფუილებდა და რომ იტყვიან, სიკვდილს ათავებდა, ვინმეს ხმას რომ გაიგონებდა, იმის შიშით, „კიბეზე თუ მემახიანო, გარეთ გაცენილები კი მზად იყვნენ: ოღონდ ის ზონაპარტე ჩამოვაგდოთ

ტახტიდან და ერთი წელი უხელფასოდ ვივლით ლექციაზე“ (ესეც ნაცნობი ფაქტი იმ სამარცხვინო ისტორიიდან). დღე-დღეზე უნდა შემდგარიყო „დიდი კრება, დიდი ყურულთაი“. მოთხრობის სათაურიც ხომ ესაა“ – შესანიშნავი ხაზგასმა ირონიისათვის. ამ კრების შიში ჰქონია ირინას. იქ გაიხსენებდნენ ყველას: „ვისაც დროშები ეჭირა და კიბეზე იჯდა, ვინც თავი მოიავადმყოფა, შინიდან გამოსვლა დაეზარა და ვინც კაბინეტში გამოიკვტა“.

ირონიული პასაჟები ზვიად კვარაცხელიას მოთხრობებში ზომიერად და ზუსტად იქ დაგხვდებათ, სადაც საჭიროა, რამდენადაც საჭიროა. ამით თხრობის სტილს, მთავარი სათქმელის ელფერს დამაჯერებლობას სძენს.

თბილისური ამბებიდან საინტერესოა მოთხრობა „მემაწვნე გოგია“. მემაწვნე გოგიას გული დაწყვიტა აკადემიკოს ნოშრევან ლომთათიძის პირდაპირ ეთერში ნათქვამმა: „წითლებს და უვარგისებს რომ გვიწოდებს, აგერ, ბატონო, რაც მიიღო, პასუხი აგოსო... ხალხი დაერია ერთმანეთს, დანასისხლად გადაეკიდა... ბნელი ძალები გაიმარჯვებს (გულისხმობს ეროვნული მოძრაობის ლიდერთა მომხრეებს). მოვუწოდებ ყველა შეგნებულ ახალგაზრდას, ხელში აიღოს იარაღი და დაიცვას სამშობლო!..“ ვისგან უნდა დაეცვათ სამშობლო, ვის წინააღმდეგ უნდა აეღოთ იარაღი... ვისი სისხლი უნდა დაღვრილიყო და რატომ, რის მისაღწევად... რას კარგავდნენ – სამშობლოს თუ სამშობლოში მყუდრო და გარანტირებულ კომფორტს – დამსახურებულს თუ დაუმსახურებელს...

ერთი შეხედვით, ღიმილისმომგვრელია (არა ირონიულის) მემაწვნე გოგიას „შურისძიება“, როცა გადაწყვეტს: „მე მაგ კაცს მაწონს აღარ მივუტანო“. ალალ-მართალი გულით გადაწყვიტა, როგორც შეეძლო, ისე გადაეხადა სამაგიერო პატივცემული აკადემიკოსისთვის. მე ერთი უბრალო მემაწვნე კაცი ვარ, ეგაა ჩემი ინსტიტუტიც და აკადემიაცა... მაგრამ სინდისი უფალთან მაქვს დათქმული – მე მაგ კაცს მაწონს აღარ მივუტან!..“ ესეც განაჩენია – უარი პატივისცემაზე, მცირეოდენით, მაგრამ აქ სიმცირე არ იყო მნიშვნელოვანი.

„სიტყვები ვერცხლისფერი დოქიდან“ მოგვითხრობს იმაზე, როგორ აღმოჩნდნენ ამ ორომტრიალში მწერლები და ჟურნალისტები, ბოლმით სავსე კალამმომარჯვებულები, ბელადს რომ მი-

წასთან გაასწორებენ და თავიანთ ნაღვაწს მის მომხრეებს სახეზე რომ ააფარებენ.

ზვიად კვარაცხელია ბევრი რამის თვითმხილველია, მერე რა, რომ მაშინ ძალიან პატარა იყო (დ. 1986 წ.). ბავშვის მეხსიერება, დიახაც, სანდოა. მით უმეტეს, როცა შიშის, უშუქობის, ავტომატების ჯერის, „ჰაუბიცების“ და „გრადების“ ხმის ფონზე იწერებოდა პატარის მეხსიერებაში 90-იანი წლების შემადრწუნებელი ისტორია. მერე განგებამ მწერლის გამორჩეული ნიჭიც დაანათლა და სრულიად ახალგაზრდამ დაწერა ეს მოთხრობები და ნოველები – ისტორია ჩვენი ახლო წარსულისა, ისტორია საკუთარი სულის ტკივილისა. აწ უკვე ისტორიულ სურათებს და კონკრეტულ დეტალებს იგი ოსტატურად განაზოგადებს, სახეს და სახელს უცვლის ფაქტებს და პერსონებს. აქ არ ჩანს არც კონკრეტული ქალაქი, არც კონკრეტული სოფელი, მაგრამ რაც ხდებოდა ერთგან, ის ხდებოდა ყველგან. საომარი ბატალიების ასპარეზი სრულიად სამეგრელო იყო.

სახელშეცვლილი ხელოვან-ინტელიგენტში თუ ინტელიგენტებში მკითხველს შეუძლია კონკრეტული პერსონების ამოცნობა. „მარადიურობა ომის თანხმლებიაო“, – ამბობდნენ. ზოგი მორიდებულად, ზოგიც – ჩვეულებრივი პათეტიკით. კალიასავით მოედო მთელ კუთხეს ომის ეს „დაუწერელი კანონი“. ახლა მწერალს მოგუსმინოთ, რამდენიმე შტრიხიც საკმარისია: კოჩობა წყაბელის გამთენიისას მიაკითხეს („ექსპედიცია ადრიან დილით“). წინდაწინ დაუჭერია თადარიგი, ამიტომ არ შემდრკალა ხაკისფერების დანახვაზე... საკუთარი ფეხით შეუძღვა სახლ-კარის გასატიალებლად მოსულებს. მაინც „ამშვიდებდა“ მოსულთაგან ერთი: „ნუ იღელვებ, ბიძა, ვიცით ჩვენ ყველაფერი, მალე მოვაცომარებთო... მაგრამ დიდხანს არ ეყოთ მოთმინება: „ფული, ავეჯი, მანქანა, ოქრო. დამწიოკებლების დასახვედრად ოჯახებში თადარიგს იჭერდნენ – გამლილი სუფრით ხვდებოდნენ, რომ ისინი ნაკლებად აგრესიულები ყოფილიყვნენ. კარგადაც მიირთმევდნენ და თან დასცინოდნენ დაბნეულ, დაუცველ ხალხს. ამჯერადაც ასე მიმართავენ მასპინძელს: „გამლილი სუფრებით რო გვხვდებიან ყველგან, შენთანაც ველოდით პურმარისს. ისე, მართლა გეტყობა ზარალი (კოჩობა წყაბელის იმ წელს ორი მიცვალებული გა-

უსვენებია), თორე აქაური პადხალიმაჟი არც შენ შეგეშლებოდა... გლუპოი პასიოლოკ“... მართლაც შემზარავი იყო ეს სუფრები, მაგრამ სხვა ხსნა, სხვა გზა არ იყო.

„ხარი ხანისათვის“ – ასე ჰქვია ნოველას, რომელშიც მთავარი პერსონაჟი 90-იანი წლების ერთ დაუფიწყარ, ბავშვის ფსიქიკაში მწარედ ჩარჩენილ ფაქტზე მოგვითხრობს. ეს რეალობიდანაა, ავტომატიანეების ნადირობა შინაურ საქონელზე, დღისით, მზისით – ქალაქის ცენტრში (სენაკში, ხობში, ზუგდიდში, წალენჯიხაში)... ავტომატების ჯერით ხოცავდნენ პირუტყვს. იქვე, ბააშვების და ქალების თვალწინ ხდებოდა ყველაფერი. იქ უფრო მოსახერხებელი იყო ყველაფერი, რაც მერე მათი ვახშმის მომზადებას სჭირდებოდა. ასე გამოლადრეს ყელი პატარა ბიჭის – მთხრობელის შვინდას ბრონქიულიტიანებმა, იგივე „შიშებმა“, – როგორც აღიქვამდა მათ ბავშვის დამფრთხალი გონება. „ბევრნი იყვნენ შიშები... ტანკები დასავლეთისკენ რომ დაიძრნენ, ყველა ამბობდა, მიწასთან გაგვასწორებენ, ჩვენს დასაჯელად და დასაბუგად მოდიანო“... ერთადერთი გამოსავალი ამ შიშებისგან (ეს უკვე ბიჭის მამის სიტყვებია) ისაა, თბილი ოთახი, სალაფავი და ხორცის ნაჭერი არ მოაკლო... აბა, ლობიოთი ხომ არ გავისტუმრებდი ამისთანა დიდებულ ხალხსო“, – არ თავილობდა პირფერობას მასპინძელი, იქნებ ამას იქით არ წასულიყო მათი მადა... ლობიოს ხსენებაზე თავიანთი ბელადის სიბრძნე გაახსენდათ: „ლობიობა დამთავრდა, აწი წესრიგი და მშვიდობა უნდა იყვეს ქვეყანაში („იყვეს“... „ტო“ – და ა.შ. სიტყვები შემთხვევით არ უნდა იყოს ნახმარი...); ეს არ იყო სილაჩრის შიში. ეს იყო ოჯახის, შვილების და საკუთარი სიცოცხლის გადასარჩენად ქმედება, როცა ტანკით და ბეტეერით მოგადგებიან კართან, – აი ის „შიშები“ გახლდათ.

ერთი შინაგანად შეუვალი პერსონაჟიც შეგვხვდება – ასაკოვანი, სასიკვდილოდ განწირული კაცი, სკოლის დირექტორი (ის რამდენიმე ნოველაში გვხვდება განმეორებით – ისევ და ისევ თავის ამპლუაში, ყველგან საკუთარი ღირსებისა და სკოლის დამცველი). მას სამხედროფორმიანები სთხოვენ, მისცეს მათ სკოლაში დაბანაკების უფლება, რაზედაც ცივ უარს იღებენ. „ეგრევე ქამრისკენ წავიღე ხელი. ბუდეში დანა მქონდა ჩამაგრებული, ვიფიქრე, გავუყრი და მოვათავებ ამ გათახსირებულს-თქო, მაგრამ ერთი ჩამიხტა, იქაური ბიჭი (ვინც გზა მიგვასწავლა და გვერდი-

დან არ გვცილდებოდა), გეხვეწებით, მაგის ნამოწაფარი ვარ, მე მარჯუნივ, „ტრუპს“ ნუ აიკიდებო. მერე ბავშვები გამოცვივდნენ ეზოდან, „ბაბუა, ბაბუა“, – კიოდნენ და ტიროდნენ. უცებ შევბრუნდი და მოხრეშილ შუკას შევუყენე ვილისი“, – იხსენებს ე.წ. მეომარი („ერთი მწიკვი სიმართლე“, – დიახ, ასეთი სიმართლე ცოტა იყო, „ერთი მწიკვი“ იმიტომ ჰქვია. „იმ დღეს ნახევრად ჩამოიქცა ბაბუაშენი, ახლა კიდევ ანევრიზმაო“, – გაახსენებენ მთხრობელს მეორე ნოველაში („თავი ბოლო ზღაპარი“), როცა ბაბუა ცუდად ხდება...

ასეთია ზოგადი შტრიხები მწერლის ნოველებში მონათხრობისა ზვიად კვარაცხელიამ ფაქტების მხატვრული კონსტანტაციით გვითხრა თავისი სათქმელი. მიუხედავად შემზარავი, საჩოთირო დეტალებისა, იგი ჩინებულად ახერხებს მწერლობად, მწერლის ნახელავად აქციოს ის, რაც აწუხებდა და რასაც თავისი სახელი უნდა დარქმეოდა. წანამძღვარიც წიგნისა ძალზე ნიშანდობლივად მოფიქრებულია – „წაკითხვა სავალდებულოა“.

დაურ ნაჭყებიას წიგნი, რა თქმა უნდა, აფხაზეთის ომის თემაზეა, თუმცა – საომარი ბატალიებისა და უმოწყალოდ დახოცილთა სიმრავლის გარეშე. მხოლოდ აქა-იქ თუ გაისმის ჰაუბიცების გრუხუნი, ავტომატების კაკანი და სნაიპერის ტყვიების ზუზუნი.

რომანის მთავარი დრამა თხრობის დასაწყისშივე გათამაშდება: იღუპება მთავარი პერსონაჟი – ადგურ ა. მისი ხანმოკლე (ოცდასამი წლის), უაზრო ომში (როგორც მას, ადგურ ა-ს, მიაჩნია საბოლოოდ) თავგამოდებით გამოვლილი სიცოცხლე ტრაგიკულად დამთავრდა... თანაც მაშინ, როცა ქალაქი „აიღეს“ (ბედის ირონია ორივე მხარისთვის) 93-ის ზაფხულში და გამარჯვება უკვე გარანტირებული იყო. ის 92-ის აგვისტოდან იბრძოდა. დარჩა დღიურები – სასკოლო საერთო რვეული, ბოლომდე გავსებული. მთხრობელს, რომელიც შემდეგ ბესლანის სახელით გაგვეცნობა, ეს დღიური იმან გადასცა, ვინც ადგურ ა-ს დაღუპვის დღეს მის გვერდით იმყოფებოდა, ვინც ბესლანის არსებობაც იცოდა. შეიძლება ვიფიქროთ, ადგურ ა. მთხრობელის ორეულია, მისი მეორე „მეა“. ბესლანი გულგატეხილია იმ ყველაფრით, რასაც, მისი აზრით, არავისთვის არაფერი მოუტანია – არც გამარჯვებულებისათვის, არც დამარცხებულებისათვის. ვინ იყვნენ ეს „გამარჯვებულები“ და „დამარცხებულები“? თუ მწერალ-მთხრობელის ფსიქოლოგი-

ურ დისკურსს ჩავუღრმავდებით, ყველა აშკარა მინიშნება თუ ქვეტექსტი გავაცნობიერეთ, არ უნდა გაჭირდეს, დავასკვნათ – გამარჯვებული არავინ იყო, დამარცხებული – კი – ამჯერად – ერთი, პერსპექტივაში – ორივე; რას მოუტანდა ეს გამარჯვება აფხაზ ერს?.. სამშობლოში უსამშობლოდ დარჩებიან, დასავლეთით გახედვაც აეკრძალებათ, სადმე, ქალაქის განაპირას, რომელიმე მყრალი ორმოს გვერდით შეფენილი ბაზრობით უნდა დაკმაყოფილდნენ და ა.შ. ეს ბესლანის აზრებია ანუ – მთხრობელის, ანუ – ავტორის. მომავალს კიდევ უფრო მკვეთრი შტრიხებით წარმოსახავს მწერალი შემდეგ და შემდეგ პასაჟებში. მანამ კი ისევ დასაწყისს მივუბრუნდეთ – ადგურ ა-ს სიკვდილის ფაქტს. ფაქტობრივად მან თავი მოიკლა, თავი მოაკვლევინა სნაიპერს. რატომ და რისთვის – ეს არარიტორიკული კითხვა (ხან პირდაპირი მინიშნებით და პასუხებით, ხან – ქვეტექსტებით) გასდევს მთელ წიგნს, ეს არის ის, რაც აწუხებს მთხრობელს.

საგულისხმოა, რომ დაურ ნაწყებობას მძა დაედუპა ამ ომში, მასაც ბოლო წელს უბრძოლია და სოხუმის ალების დღეს დაღუპულა სწორედ, როგორც წიგნის გმირი ადგურ ა. ასე რომ, ის უნდა იყოს ადგურ ა-ს პროტოტიპიც და ლირიკულ გმირად წარმოჩენილი ავტორის შინაგანი მონოლოგების ინდიკატორი. ასე შემოდის რომანის ცოცხალ სამყაროში უკვე დაღუპული მეზრძოლი ახალგაზრდა აფხაზი. ნაწყვეტები მისი დღიურებიდან მრავალმხრივ ჩავვახედებს მეომრის თითქოს საბრძოლო განწყობით შემართულ, მაგრამ ადამიანურად – აფორიაქებულ სულში. ნაწყვეტის ვრცელი მონაკვეთიდან, რომელშიც დღიურის ავტორი ღამის პეიზაჟს აღწერს (სიყვარული, მდინარე, ღამე, მთვარე...), მიმანიშნებელია იმისა, რომ სრულიად ახალგაზრდა კაცი, იძულებლია ჩაუფიქრდეს (თუნდაც – წამიერად, როცა სიკვდილის პირისპირ დგას) განსაცდელს, ადამიანური ყოფის არსს. ავტორი ხაზს უსვამს, რომ თუნდაც სიკვდილ-სიცოცხლის ეპიცენტრში ყოფნის ჟამს ადამიანს, მით უმეტეს, ახალგაზრდას, მაინც გაუელვებს წამი, გამხედავი სიცოცხლისაკენ... შიშიც (რაც არ უნდა ძლიერი იყოს ადამიანი, ქვეცნობიერად მაინც...) ეგზისტენციალური... შიში ამ სილამაზის ვერ გამეტების გამო. ამ შემთხვევაში არა აქვს მნიშვნელობა, ვინ, რომელი ეროვნების (რომელი მხარე) იქნება ამ ფიქრების უკან – მდინარის გამოღმა თუ გაღმა ნაპირის ავტომატიანი, სანგარში

ფიქრისთვის მოცლილი „ბოევიკი“. ირონიულია ადგურ ა-ს დამოკიდებულება ამ ომისადმი, შეიძლება ითქვას, ზოგადად – ომისადმი. „ბუთქ-ქუხილი“, – ასე არქმევს ის ამ სიტუაციას. შედარებისათვის სკაბრეხს იყენებს და თხრობა გრძელდება შესაბამისი ირონიით: „ამ დროს, პარალელურად, შორს, სოხუმის შემოგარენთან, სადღაც კელასურთან, იბუთქა-იქუხა, იქნებ ასე – ბუთქ-ქუხილი“ ატეხა (ჰო, ჭეშმარიტად ასე აჯობებს, ეს სიტყვა უკეთ გამოხატავს მოვლენის მასშტაბურობას) ქართულმა ჰაუბიცამ, მაგრამ თავის სქელკანიანი და არაპატივმოყვარული თვისების გამო სამყაროსეულ სივრცეს კი არ მიაბუთქუხილა, არამედ – ჩვენს პოზიციებს. კიდევ უფრო ხმიანი ბუთქქუხილით აფეთქდა მისი გამონატყორცნი ჭურვი, რომელიც ქვემო ეშერაში დაასკდა საკუთარ ხმას“... ადგურ ა-სთვის ერთნაირად „ბუთქ-ქუხილია“ გაღმიდან თუ გამოღმიდან დაქუხებული ბრძოლის ხმები. `მრავალკალიბრიანი და მრავალმიზნიანი ქუხილის ხმებში ჩამეძინაო“, – ასე დაასრულებს ღამის ტექსტს („დღისით ძალიან ადვილია გულგრილად უყურო ყველაფერს, ღამით კი სულ სხვა საქმეა“, ე. ჰემინგუეი, „აღმოხდების მზე“).

ბესლანი ცდილობს, ჩაწვდეს, გაიგოს, დაასრულოს დღიურის ფრაგმენტული სიტყვების „აბდაუბდა“. „აბდაუბდა“ უნდა დალაგდეს და სათქმელი გარკვეულად ითქვას, ადგურ ა. თავისი სულის ტკივილად და გულისთქმად უნდა აქციოს, ჩამოაშოროს ჭორი და ჭუჭყი მის სახელს, რომ მისი სიკვდილი უაზრობად და მხოლოდ აფექტად არ დაასკვნან. ავტორის მიზანია, საბოლოოდ მაინც კარგად გააცნობიერონ ყველაფერი, მით უმეტეს, „გულგრილმა თანამოქალაქეებმა (სოხუმელებმა), რომელთა აზრები ისე გავდნენ ერთმანეთს, როგორც ორი მიცვალებული“. ყველასთვის გამოცანად რჩებოდა, რატომ ჩაიდინა ადგურ ა-მ ეს, რატომ აირჩია სიკვდილის გზა. მის ბოლოდროინდელ შინაგან ფორიაქსაც იხსენებდნენ... ან, უბრალოდ, დაიღალა და სულის მოთქმა სჭირდებოდაო, თუნდაც – ერთი კვირით. ვერ გაუძლო, რკინისა ხომ არ ოყო და ა.შ. ზოგნი ანაშას აბრალებდნენ, რომელსაც ადგურ ა. ხარბად ეტანებოდა, პულსის დაკარგვამდე ბოლდებოდა“, მაგრამ ყველანი აღიარებდნენ, რომ ის საკუთარი ნებით ავიდა მიწაყრილზე და შუბლი ტყვიას მიუშვირა. აქ ავტორი წარსულში ბრუნდება და იხსენებს დაღუპული ახალგაზრდის, ადგურ ა-ს,

უკმაყოფილებას სოხუმელების მიმართ, განსაკუთრებით, ადგილობრივი ჩინოვნიკების ცხოვრების ინტერესებისა და მათი „აღმაფრენის მიზეზებს“, რომელთაც არავითარი ღირებულება არ ჰქონდათ. მიხრობელიც უერთდება მის კრიტიკულ დისკურსს. წარმოსახვითთვალს გადაავლებს ახლო წარსულის მრავალფეროვან, მრავალტომობრივ „მოფუთფუთე პუბლიკას“, სოხუმის მჭიდროდ შემოჯარული გორაკების ხასხასა სიმწვანეს და, ამ გადასახედიდან, ცდილობს იყოს რეალისტი, თვითკრიტიკულიც: „ასე ვიჭყლეტდით ტვინს, მაგრამ მაშინ გვეჩვენებოდა, რომ ჩვენი თავდავიწყებული მსჯელობები გვამართლებდა და ასე თავხედურად და უცერმონიოდ ვაკრიტიკებდით ყველას – დიდსა თუ მცირე ავტორიტეტებს“.

როგორ ხედავს (როგორ ინახავს მეხსიერება) მწერალი ომისდროინდელ სოხუმს, მთელ საომარ ტერიტორიას და როგორ აფასებს იმ ავანტიურას, რომელიც აფხაზეთის ომის სახელით დარჩა ქართველთა და აფხაზთა უახლეს ისტორიაში. ეს ე.წ. ავანტიურა არ ყოფილა ცალმხრივი. სამეგრელოს ომის გავლით, ის აფხაზეთს მოედო და იქაც მზადყოფნაში დახვდა ნაღმი... პატივს ვცემთ ავტორის ფრთხილ დამოკიდებულებას მოვლენებისადმი და შევეცდებით, შეძლებისდაგვარად, ასევე მოვეკიდოთ ძალზე სენსიტიურ ფაქტებს, რომლებსაც გვათავაზობს მწერალი და კომენტარი, ხშირ შემთხვევაში, მკითხველზეა მინდობილი. იგი განსაკუთრებულად არაფერს უსვამს ხაზს ისე, რომ აშკარად იგრძნო მხარე, მოწინააღმდეგე, მტერი, იგივე აფხაზი, სიძულვილით აღვსილი... ნიშნისმომგების პოზაში.

წიგნის პირველი შემფასებელი რუსული კრიტიკა იყო და არ დაავიწყდათ, ეთქვათ, რომ იგი აშკარად გამოხატავდა ქართველების სიძულვილს. რა თქმა უნდა, ომში მოწინააღმდეგე არავის უყვარს, მაგრამ ოდნავ დაკვირვებული მკითხველისთვისაც კი ცხადი იქნება, რომ ამგვარი დასკვნისთვის რომანში ხელჩასაჭიდს და განსაკუთრებულს ვერ ნახავთ. არის ერთი ჩანართი: ბესლანი ომამდე სოხუმში ქირით ცხოვრობდა მოხუცებულ წყვილთან: ქმარი – მეგრელი, ცოლი – აფხაზი, ბაბცა. ომის დროს ბესლანმა შეიარა ცოლ-ქმართან. როგორც მწერალი აღნიშნავს, მშობლიურ ენაზე ლაპარაკს მონატრებული „ჭკუამოკლე, სულელი ბებრუხანა აფხაზურად საუბრისას ყოველი სიტყვის შემდეგ ოხრავდა და

ხვენმოდა, თან შეუსვენებლად წყევლიდა ქართველებს“. ალბათ ეს იყო ის, რამაც რუსულ კრიტიკას (კრიტიკოსს) მისცა საბაზი განუზოგადებინა შეშინებული მოხუცის წყევლა. საგულისხმოა ისიც, რომ მათი შვილები საგანგებოდ არიან გადასული საქართველოში. „აფხაზების წინააღმდეგ არ იბრძოდნენო, ღმერთო, დაგვიფარე ასეთი ცოდვისგან. ისინი საქართველოში იმყოფებიან, რათა აქ ვინმეში არ შეეშალოთო. ისინი მაშინათვე დაბრუნდებიან, როგორც კი ეს გაუგებრობა დამთავრდება და ცხოვრება კვლავ ძველ კალაპოტს დაუბრუნდებაო. დიახ, ეს მათთვის გაუგებრობაა, ვერ აღიქვამენ, როგორც ომს. ცოლ-ქმარს დაცვა სჭირდება, მოროდორებისგან დაცვა. მოხუცებმა ბესლანს მეზობლის სახლი შესთავაზეს. იმის პატრონი ომობდა და აწი, როგორც საკუთარ ყურს, ისე ვერ ნახავს აფხაზებსო. ჩანს, ის მეზობელი ქართველია. ბესლანი არ გადადის იმ სახლში. ნათესავთან გადაბარგდება. ამაშიც გამოიხატა პერსონაჟის, ავტორის დამოკიდებულება იმ ფაქტებისადმი, რომელიც, მისი აზრით, იყო „უკიდევანო სირცხვილი“, „მასიური სიგიჟე“. უკიდევანო სირცხვილად ომს მიიჩნევს, მასიურ სიგიჟედ – მოროდორობას, რომელსაც ხელს არც ერთი მხარე არ აკლებდა: „უკაცრიელობა, ნანგრევები, ძარცვა, – სოხუმი მოროდორებმა დატბორეს, მაგრამ უკვე საკუთარმა მოროდორებმა. ისინი ქალაქში მოწინავე რაზმებს შემოჰყვნიენ და მაშინათვე დაიწყეს ძარცვა-ყაჩაღობა, თითქოს მტრის ქალაქში შესულიყვნენ. ზოგიერთი მათგანი დაფოთლილ სამხედრო ფორმას აფარებდა თავს, ავტომატომარჯვებულ უმრავლესობას კი სამოქალაქო ტანსაცმელი ეცვა. ზოგი ფეხით, ზოგიც მოფახფახე, ძველი მანქანით დაწრიალებდა ქუჩებში და ნადავლის მოხელთებას იოლად ცდილობდა: ეპატრონებოდა ბინებს, ეძებდა ძვირფასეულობას, გარაჟებში ჩაკეტილ მანქანებს... ის მოროდორები და ბანდიტები კი, რომლებიც თავს ამაყად საქართველოს სახელმწიფო ჯარის მებრძოლებს უწოდებდნენ, ძირითადად აფხაზებს ძარცვავდნენ და კლავდნენ. ასევე არ ინდობდნენ აფხაზების თანამგრძნობებს. ახლა კი, ომის დამთავრების შემდეგ, სხვა, ჩრდილოეთის ტალღამ გადაუარა ქალაქს, ახლა ქართველებს დაერივნენ, მათ სახლებს, მათ ბინებს, მაგრამ მოროდორთა გაუმადლობა მართლაც – უსაზღვრო, ხოლო კუჭი – უძირო აღმოჩნდა და ისინი განურჩევლად ყველას ძარცვავდნენ.

კიდევ უფრო შემზარავია მკითხველისთვის და ავტორისთვის ის, რომ ყოველივე აღწერილის შემდეგ სცენაზე ნამუსრევის მაძიებელი, მშვიდობიანი მოსახლეობა დაემატა, „ამაზოზენი სიხარბის სიგიჟემ, მარცვა-გლეჯის ავადმყოფობამ, ბევრი შეიპყრო. სახლში ეზიდებოდნენ – მაგიდებს, სკამებს, მაგიდის ნათურებს, საბნებს, ზეწრებს... ქუჩებში „ტროფეებით“ დატვირთული დროგები და საზიდრები დახრიგინებდნენ. ვიღაც „მონაპოვარს“ გზადაგზა იზომებდა“.

კიდევ ერთი მწარე სინამდვილე: „ჭიშკრებსა და კარებზე ეწერა გამარჯვებული და ამაყი – „დაკავებულია“ (და დაკავებულია დღემდე სახლები იმ ქართველებისა, რომლებიც დღეს ქვეყნის სხვადასხვა კუთხეში არიან გაფანტულები, ბევრი მათგანი ჯერაც უბინაოა და იმედით გაჰყურებს მომავალს აფხაზეთისაკენ...). ამას უკვე ავტორი ყვება, ამჟამად ის ბესლანის, როგორც მთხრობელის, როლს ვერ ითავსებს, რადგან სწორედ ბესლანზე უნდა თქვას: „ბესლანი სახლიდან არ გამოდიოდა, რათა არ ენახა ეს უკიდევანო სირცხვილი“.

ავტორი – მთხრობელი ცდილობს, შექმნას ცნობიერების აქტივობის მხატვრულად განზოგადებული სურათები, ქაოტურად მიმოქცეულ აწმყოს, წარსულსა და მომავალს შორის. ასეთ დროს მისი სათქმელი, მისი შინაგანი მონოლოგები გადმოცემულია ცნობიერების ნაკადის სახით. ნარატივის ემოციურობა, მძიმე შთაბეჭდილების არამწყობრი (მაინც ლოგიკას საკმაოდ დაქვემდებარებული) გადასვლები ფაქტებიდან ფაქტებზე, ზოგან – თხრობის დინამიკა გამოხატულია მოშლილი პუნქტუაციით. ეს მიზანმიმართული ცდა მეტ ექსპრესიულობას სძენს მწერლის სათქმელს.

მოულოდნელად შემოჭრილი ფიქრებით მწერალი პერსონაჟის განცდებსაც წარმოაჩენს და საგულისხმო კითხვის ნიშნებსაც გაახმიანებს (შიგნით, გულის სიღრმეში). მსგავსი ნაკვეთი მრავალია მთელ ტექსტში, თუნდაც ასეთი: მოქანცული, გაურკვეველ მდგომარეობაში მყოფი, შემთხვევას მინდობილი ბესლანი (ეს ჩვევა ომიდან შემომრჩაო), ყვახანისკენ მიდის, სადაც „ძველი, სალაყბო თემები დახვდება: რა გადაწყვეტილებას მიიღებენ ქართველები? როგორ მოიქცევიან რუსები? ნუთუ სანდონი არიან რუსები და კვლავ არ გაგვიდიან“ და სხვ. მსგავსი კითხვები ჰქონდა ადგურ

ა-საც: „რაც გარშემო ხდება, ვიღაცის მიერაა გამოგონილი, არარეალურია; რომ ჩვენ ყველანი ვიღაცის მასიური შთაგონების მსხვერპლნი ვართ; რომ ვიღაცის ნებამ თავისი, ჩვენთვის ჯერ უცნობი მიზნების მისაღწევად დაგვიმორჩილა... ტანკსაწინააღმდეგო თხრილებსა და სანგრებში ვყრივართ და ხელში ისეთი ხელსაწყოები გვიჭირავს, რომლითაც შეგვიძლია, ცოცხალი სხეული ისე დავაზიანოთ, რომ მოისხიპება მისი სიცოცხლე. მდინარის მეორე მხარეს, ზუსტად ჩვენსავით შეიყარნენ ისინი, რომელთაც განზრახული აქვთ ყინულისგან ცივი გახადონ ჩვენი სხეულები... ვის რაში სჭირდება ის, რასაც ჩვენ აქ მონდომებით ვაკეთებთ“...

ადგურ ა. დღიურში ჩაწერს, რომ ამ ომში მოკვდება და ტყვია აუცილებლად თავში მოხვდება. ამით ის სიკვდილს ეთამაშება თითქოს. თავს აჯერებს, რომ არ ეშინია სიკვდილისა. ის ერთადერთი ატარებს ჩაჩქანს, რკინის თავისქალას, სიმბოლურად იმ ტვირთს, იმ სიმძიმეს, რომელიც ომმა არგუნა. ის დაიღალა ყველაფრით, მოულოდნელად ჩაჩქანი მოიძრო, შიშველი თავით იმ დროს დატრიალდა ბრძოლის ველზე, როცა სნაიპერის ტყვიას უკვე მიზანში ჰყავდა ამოღებული. ეს იყო პროტესტი ჭაბუკისა, რომელიც გუმისთისკენ, იარაღით ხელში, უცებ არ გაქცეულა. ავტომატმომარჯვებული გუდაუთის ქუჩებში გამოჯგიმული დადიოდა, იქ ჯერ არ იყო საომარი სიტუაცია. მისი არხეილობის მიზეზიც ეს იყო. საომრად წასვლა მაშინ გადაწყვიტა, როცა ვიღაც ძამებთან ქალის სიტყვებმა ცივი წყალი გადაასხა: „ომში წადი, უსაქმოდ რას დახეტილობო“... მეორე დღეს წინა ხაზზე აღმოჩნდა. ამით მწერ-რალი ხაზს უსვამს იმას, რომ ამ ომში ყველა დიდი ხალისით არ წასულა. არც ადგურ ა., არც ბესლანი, ალბათ, ბევრი სხვაც. ასეთია ავტორის მიერ დანახული რეალობა.

განხილულმა ტექსტებმა, როგორც „ორი ნაპირის ორმა სიმართლემ“, ნათლად დაგვანახა, რომ მწერლობა, მიუხედავად ექსტრემალური სიტუაციისა, მაინც ახერხებს მოვლენათა ობიექტივაციას, რაც არის კიდევ მისი უპირველესი მისია, ამასთან, ამ ტექსტებში მკითხველს საშუალება ეძლევა, სამომავლო კოორდინაცია დაინახოს.